

จินตภาพของไฟในนวนิยายเรื่อง เลอ ดิยาบล์ โอ กอร์ป ของเรย์มอนด์ ราดิเกต์

Imaginary of Fire in the Novel *Le Diable au Corps* by Raymond Radiguet

พุดิตา สงวนไพร¹

บทคัดย่อ

นวนิยายเรื่อง เลอ ดิยาบล์ โอ กอร์ป (*Le Diable au Corps*) เป็นนวนิยายเรื่องแรกของ เรย์มอนด์ ราดิเกต์ นักประพันธ์ชาวฝรั่งเศสเลื่องชื่อท่านหนึ่งในศตวรรษที่ 20 หนังสือเล่มนี้มีลักษณะเด่นคือนำเสนอโลกจินตภาพแห่งไฟไว้อย่างแยบยล บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของธาตุไฟที่ปรากฏในส่วนต่าง ๆ ของงานประพันธ์ดังกล่าว ประการแรก ศึกษาลักษณะเฉพาะของไฟที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกโดยมองผ่านความคิด พฤติกรรม และสภาพจิตใจของตัวละคร เนื่องจากองค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนตัวตนที่แท้จริงของตัวละคร ประการต่อมา ศึกษาเกี่ยวกับสถานที่และวัตถุอันเกี่ยวเนื่องกับแนวคิดเรื่องไฟ โดยในที่นี้จะวิเคราะห์บทบาทของไฟที่ส่งผลต่อความคิดและการกระทำของตัวละคร ประการสุดท้าย เป็นการศึกษารูปแบบการประพันธ์ที่ส่งผลให้ผู้อ่านเข้าถึงจินตภาพของไฟได้ดียิ่งขึ้นโดยวิเคราะห์ผ่านการเลือกใช้คำและโครงสร้างของประโยค ตลอดจนการเลือกใช้โวหารประเภทต่าง ๆ ของผู้เขียนที่ทำให้จินตภาพของไฟในนวนิยายเรื่องนี้โดดเด่นยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: จินตภาพ ไฟ เรย์มอนด์ ราดิเกต์ เลอ ดิยาบล์ โอ กอร์ป

¹อาจารย์ ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Abstract

Le Diable au Corps is the first novel of Raymond Radiguet, a famous French writer in the 20th century. This novel presents vividly the unique characteristics of the symbolism of fire. Therefore, the objective of this article is to describe the role of fire in this novel. In the first part, we study the characteristics of fire via the protagonist; his thinking, behavior and condition of the mind. These elements can represent his real identity. The second part, we analyze the place and objects reflecting the notion of fire. The role of fire from some objects can affect to the way of thinking and action of the protagonist. And the last part, we study the form of writing revealing the symbolic of fire through the choice of wording and the construction of sentences in the novel. Besides, we can realize that the writer uses many kinds of rhetoric to support his idea of fire. By this way, the imaginary of fire in this novel is more outstanding.

Keywords: Imaginary, fire, Raymond Radiguet, *le Diable au Corps*

บทนำ

เลอ ดิยาบล์ โอ กอร์ป (Le Diable au Corps) เป็นนวนิยายเรื่องแรกซึ่งสร้างชื่อเสียงให้แก่เรย์มอนด์ ราดิเกต์ นักเขียนหนุ่มผู้หนึ่งแห่งศตวรรษที่ 20 มีการตีพิมพ์นวนิยายเรื่องนี้ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1923 นักเขียนผู้นี้มีชื่อเสียงจากการประพันธ์ผลงานอันอื้อฉาวแห่งยุค และเสียชีวิตเมื่ออายุเพียง 20 ปีเศษ ฝากผลงานสร้างชื่อไว้เพียง 2 เรื่อง คือเรื่องที่เราศึกษาและนวนิยายอีกเรื่องซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1924 เป็นการเผยแพร่ผลงานหลังจากที่

เขาเสียชีวิตแล้วคือ เรื่อง *Le Bal du comte d'Orgel* มีข้อสังเกตน่าสนใจประการหนึ่งคือนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้มีลักษณะเด่นตรงกัน กล่าวคือ นักเขียนได้ใช้กลวิธีสอดแทรกสัญลักษณ์ของไฟและน้ำผ่านตัวละคร เหตุการณ์สำคัญ สถานที่ ตลอดจนสิ่งของต่าง ๆ ไว้ได้อย่างเด่นชัด นอกจากนี้ภาษาที่ใช้ยังสามารถสื่อความร้อนรนกระวนกระวาย เช่นเดียวกับไฟ และความเย็นยะเยือกของน้ำจนผู้อ่านสัมผัสโลกแห่งจินตภาพนั้น ๆ ได้

แต่ในบทความนี้ผู้เขียนจะขอหยิบยกเพียงภาพลักษณ์ของไฟในผลงานเขียนเรื่องแรกของราเคต์เท่านั้น

เราจะเห็นได้ว่า สัญลักษณ์แห่งไฟปรากฏให้เห็นตลอดทั้งเรื่อง *เลอ ดิยาบล์ โอ กอร์ป* โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำเสนอความสัมพันธ์ที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมระหว่างตัวละครเอกและหญิงสาวที่สมรสแล้ว ผู้ประพันธ์ดำเนินเรื่องโดยสอดแทรกบริบทต่าง ๆ รวมทั้งภาษาที่ใช้ในการเขียนที่แสดงนัยยะของไฟไว้อย่างแยบยล โดยสามารถแยกได้เป็น 3 หัวข้อ คือ ไฟในกาย ไฟในเรือน และไฟในภาษา

โดยทั่วไป ไฟอาจมีนัยทั้งบวกและลบประการแรก ไฟสื่อถึงความเป็นเพศชาย พลังกำลังที่อาจหาญ ความปรือองปราดแห่งสติปัญญา ความปรารถนา และความรักประการที่สองไฟยังสามารถแสดงบทบาทของการเป็นผู้ทำลายล้าง (Chevalier & Gheerbrant, 1982, pp. 435-438) ผู้ประพันธ์เรื่อง *Le Diable au Corps* ให้ตัวละครเอกซึ่งใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 เอกพจน์ “Je” หรือ “ผม” เป็นตัวละครเอกตลอดการดำเนินเรื่อง ตัวละครเอกนับได้ว่าเป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของไฟใน 2 ลักษณะ

กล่าวคือ เป็นผู้เล่นกับไฟและแสดงความเป็นไฟเองอีกด้วย นอกจากนี้ พลังบวกและลบของไฟ ยังปรากฏอยู่ในตัวละครเอก เราจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์พยายามเล่นกับบุคลิกที่ทับซ้อน (double caractère) ในตัวละครเอกของเขายู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ เราจึงอาจได้พบลักษณะของความเป็นคู่ตรงข้ามหรือทวิลักษณ์ (la dualité) ในตัวละครผู้นี้ตลอดทั้งเรื่อง ดังจะเห็นได้จากการเจริญเติบโตและเจริญผลาดก่อนวัยอันควร ขณะเดียวกันก็ยังคงมีความไร้เดียงสาต่อโลกและชีวิต ตัวละครยังแสดงความกล้าหาญและความจีจลลาดในเวลาเดียวกัน ขณะที่รู้สึกสับสนว่าตนรักมาร์ธหรือไม่ แต่ก็แสดงบุคลิกของผู้ครอบครองหรือความเป็นเผด็จการต่อหญิงคนรักตลอดเวลา แม้เมื่อเขาพยายามครอบครองหญิงคนรัก ตัวเขาเองก็ตกเป็นผู้ถูกครอบครองด้วยเช่นกัน

ไฟในกาย

ตัวละครเอกวัยเพียงสิบหกปีผู้นี้มีความรู้ความสามารถในการเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วล้ำหน้าเพื่อนวัยเดียวกัน เขาพยายามใช้เหตุผลมาวิเคราะห์และอธิบาย

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แต่ผู้อ่านจะพบว่าเหตุผลที่นำมาอธิบายไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง เช่น ในกรณีความสัมพันธ์ระหว่างเขาและมาร์ธ การโกหกและหลอกลวงนับเป็นส่วนหนึ่งในความสัมพันธ์นั้น ตัวละครเอกสำคัญตนผิดคิดว่าฉลาดกว่าผู้อื่นจึงมักพูดโกหกกับคนรอบข้าง รวมทั้งโกหกตนเองในบางครั้งเพื่อสร้างความรู้สึกชอบธรรมในใจตนเอง ไฟในกายที่เกิดขึ้นยังนำมาซึ่งการโกหก หลอกลวง และลุกลามไปยังหญิงคนรักและบุคคลอื่น หญิงสาวจำต้องโกหกสามีที่เป็นทหารซึ่งออกไปรบในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 คำโกหกของคู่รักทั้งสองนำไปสู่ความคลางแคลงใจในสิ่งที่ทั้งคู่ต่างเป็นคนก่อ (la cohabitation des deux discours mensongers) ในที่สุดทั้งคู่ต่างแยกแยะไม่ออกระหว่างความจริงและความลวง กล่าวได้ว่าทั้งสองต่างตกอยู่ในบ่วงเรื่องโกหกต่าง ๆ ที่ตนเองเป็นผู้ผูกขึ้นเองทั้งสิ้น

“Pourtant l’amour, qui est l’égoïsme à deux, sacrifie tout à soi, et vit de mensonges.”
(Radiguet, 1923, p. 81)

“อย่างไรก็ดี ความรักซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นแก่ตัวระหว่างคนสองคน ต่างฝ่ายต่างอุทิศ

ตนให้แก่กัน และดำรงอยู่ด้วยคำโกหกหลอกลวง”

ความรักที่ตัวละครเอกมีต่อมาร์ธหญิงซึ่งมีสามีแล้ว เป็นความรักซึ่งเต็มไปด้วยความลวง ความหวาดระแวง จนกลายเป็นไฟเผาไหม้จิตใจ ตัวละครจะแสดงความร้อนรน กระวนกระวายใจอยู่เสมอซึ่งสอดคล้องกับบุคลิกตัวละครที่แสดงความเป็นไฟ

ถึงแม้จะเฉลียวฉลาดกว่าเพื่อนร่วมรุ่น แต่เขาก็คงมีความเป็นเด็กอยู่ จึงไม่สามารถใช้ชีวิตอย่างอิสระได้ตามที่ต้องการ มีอยู่หลายครั้งที่ประเด็นเรื่องอายุกลายเป็นอุปสรรคที่แท้จริงที่สกัดกั้นไม่ให้ใช้ชีวิตแบบผู้ใหญ่ได้ เขาตระหนักดีว่าพ่อแม่ไม่เห็นด้วยกับการคบเพื่อนสาว เขาจึงพยายามสลัดกฎเกณฑ์ที่พ่อแม่ตั้งไว้ เพื่อพิสูจน์ว่าเขาโตเป็นผู้ใหญ่เพียงพอที่จะตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตได้ด้วยตนเอง และเนื่องจากความรักของเขาเป็นความสัมพันธ์ที่ฝ่าฝืนกฎทางสังคม จึงต้องได้รับการลงโทษทั้งทางสังคม (les châtiments sociaux) และการลงโทษทางจิตใจ (les châtiments moraux) อันนับเป็นราคาที่ต้องจ่ายเมื่อเรากิจจะเล่นกับไฟ (jouer avec le feu) (Radiguet, 1923, p. 156)

แท้จริงแล้ว เขายังอ่อนด้อยประสบการณ์ในเรื่องความรักและความสัมพันธ์ทางเพศอยู่มาก มาร์ธคือผู้สอนให้เขาค้นพบความเพลิดเพลินทางเนื้อหนัง (le plaisir charnel) เสียเอง แม้ว่าเขาจะพยายามพิสูจน์ว่าตนเองเจริญเติบโตทางสติปัญญาสักเพียงใด เขายังเป็นเพียงแค่เด็กหนุ่มที่วัยเป็นอุปสรรคต่อการใช้เหตุผลและการดำเนินชีวิตอยู่ดี และอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาด ดังเห็นได้จากฉากที่เขาพามาร์ธเข้าโรงแรม แต่ความอาจหาญในตอนแรกของเขากลับทรุดลงในวินาทีสุดท้ายเมื่อถึงหน้าประตูโรงแรม

“Nous étions des enfants debout sur une chaise, fiers de dépasser d’une tête les grandes personnes. Les circonstances nous hissaient, mais nous restions incapables. Et si, du fait même de notre inexpérience, certaines choses compliquées nous paraissaient toutes simples, des choses très simples, par contre, devenaient des obstacles.” (Radiguet, 1923, p. 165)

“เราเหมือนเด็กที่ยืนอยู่บนเก้าอี้ ภาควิทยุใจที่ยืนค้ำหัวผู้ใหญ่ได้ สถานการณ์

ต่าง ๆ ข่มขู่เรา แต่เราไม่สามารถทำอะไรได้ และเนื่องมาจากความไร้ประสบการณ์ของเราเอง จึงทำให้บางเรื่องที่ซับซ้อนดูเหมือนเป็นเรื่องง่าย ๆ ส่วนเรื่องที่ยากมาก ๆ กลับกลายมาเป็นอุปสรรคเสียเอง”

ตัวละครเอกพยายามพิสูจน์ความกล้าหาญต่อพ่อแม่ เพื่อน ๆ และหญิงคนรักตลอดเวลา เขาจึงประพาดคิดตนเป็นหนุ่มกบฏฝ่าฝืนกฎและคุณค่าทางสังคมต่าง ๆ ถึงแม้ภายนอกจะมองว่ากล้าหาญ ทว่าความวิตกกังวลก็คอยเกาะกินจิตใจเขาตลอดเวลาดังที่เราเห็นได้ตลอดเรื่อง แม้แต่เรื่องการสร้างความรู้สึกกล้าหาญเล็ก ๆ น้อย ๆ ในวันที่เขาได้พบบาร์ธครั้งแรก ดังที่ผู้อ่านจะเห็นได้ดังต่อไปนี้

“Marthe ne m’intimide pas, me répétais-je. Donc, seuls ses parents et mon père m’empêchent de me pencher sur son cou, et de l’embrasser.” (Radiguet, 1923, pp. 34-35)

“มาร์ธไม่ได้ทำให้ผมกลัวเลย ผมพูดกับตัวเองซ้ำ ๆ ดังนั้น ก็มีแต่พ่อแม่ของมาร์ธ และพ่อของผมที่ยับยั้งผมมิให้น้อมหน้าเข้าไปใกล้ลำคอของเธอเพื่อจูบเธอได้”

แท้จริงแล้ว เขากลับรู้สึกโล่งใจที่ไม่ต้องอยู่กับมาร์ธเพียงลำพัง เพราะเขาไม่กล้าจูบเธอจริงๆ แล้วยังไม่สามารถหาข้อแก้ตัวให้กับตัวเองได้อีกด้วย

“Profondément en moi, un autre garçon se félicitait de ces trouble-fête. Celui-ci pensait :

- Quelle chance que je ne me trouve pas seul avec elle! Car je n’oserais pas davantage l’embrasser, et n’aurais aucune excuse. Ainsi triche le timide.” (Radiguet, 1923, p. 36)

“ลึกลงไปในตัวผม มีเด็กผู้ชายคนหนึ่งกำลังนึกยินดีกับสิ่งที่เข้ามารบกวนนี้ เขารำพึงในใจว่า

- โชคดีที่ผมไม่ได้อยู่กับเธอเพียงลำพัง เพราะผมคงไม่กล้าจูบเธอแน่ แล้วผมก็คงหาข้อแก้ตัวไม่ได้อีกด้วย คนขี้อายเล่น โกงกันด้วยวิธีนี้เอง”

ไฟในเรือน

นอกจากนี้ เราพบว่าไฟภายนอกมีอิทธิพลต่อความกล้าและความขลาดของตัวละครเอกด้วยในหลายฉาก ไฟเหล่านี้เป็น

ไฟในห้องหรือในบ้าน ซึ่งปกติแล้วในนวนิยายเรื่องอื่นอาจเป็นเพียงฉากประกอบ แต่สำหรับเรื่อง *Le Diable au Corps* ไฟเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับตัวละครอย่างยิ่ง

“J’étais dans le lit. Marthe m’y rejoignit. Je lui demandai d’éteindre. Car, même en ses bras, je me méfiais de ma timidité. Les ténèbres me donneraient du courage.” (Radiguet, 1923, p. 73)

“ผมอยู่บนเตียง มาร์ธตามมาสมทบ ผมขอร้องให้เธอดับไฟเสีย เพราะว่า แม้เมื่ออยู่ในอ้อมแขนของเธอ ผมก็ยังรู้สึกไม่ไว้วางใจกับความขี้อายของผมเอง ความมืด มอบความกล้าหาญแก่ผม”

โดยทั่วไปแล้ว คู่ตรงข้ามระหว่างแสงสว่างและความมืดสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นสากลขึ้นมา เนื่องจากทั้งสองสิ่งนี้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้าม ความปรารถนาที่จะหลบหนีจากแสงสว่างสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมขัดแย้งในตัวเองของตัวละครเอก ซึ่งเกิดภาวะทวิลักษณ์ คืออยู่ระหว่างความกล้าหาญที่เขาพยายามแสดงออกกับความขลาดกลัวที่จะก้าวพลาดและถูกจับได้

ในการศึกษาองค์ประกอบของสัญลักษณ์ไฟ ‘เตาผิง’ นับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในโลกแห่งจินตภาพของราดิเกต์ เตาผิงเป็นสื่อแห่งความร่ำร้อนในตัวละครอยู่เสมอ ฉากที่ตัวละครเอกไปเยี่ยมมารีที่บ้านครั้งแรกหลังจากที่หญิงสาวแต่งงานแล้วนั้น เขาสังเกตเห็นไฟจากหน้าต่างและคิดว่าไฟไหม้ แต่ที่จริงแล้วเป็นเพียงไฟจากเตาผิงในห้องที่มารีจุดไว้อ่านหนังสือขณะรอเขานั้นเอง ตัวละครเอกตกเป็นเหยื่อของภาพลวงตาว่าแสงไฟสัว ๆ นั้นคือไฟลุกไหม้ เหตุการณ์นี้เป็นลางบอกเหตุความรักของคนทั้งคู่ ไฟไหม้อันเกิดจากภาพลวงตานี้สามารถตีความถึงความสัมพันธ์อันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้

นอกจากนี้ ในวงการจิตวิเคราะห์ไฟจากเตาผิงเป็นตัวแทนของไฟราคะ (le feu sexualisé) (Bachelard, 1949, p. 54) ซึ่งแน่นอนว่าผู้ประพันธ์ตั้งใจให้ไฟจากเตาผิงกองนี้จุดประกายให้ไฟอีกกอง คือไฟราคะของตัวละคร

“Ce feu me ravit, et aussi de voir qu’elle attendait comme moi de se sentir brûlante d’un côté pour se retourner de

l’autre. Son visage calme et sérieux ne m’avait jamais paru plus beau que dans cette lumière sauvage.” (Radiguet, 1923, p. 56)

“ไฟนั้นทำให้ผมหลงใหล เช่นเดียวกันกับยามเห็นเธอผิงไฟให้ร่างซีกหนึ่งอุ่นขึ้นก่อนจะหันอีกข้างหนึ่งเข้าหาเตาผิง เช่นเดียวกับที่ผมทำ ใบหน้าสงบจริงจังของเธอคงมากกว่าเดิมภายใต้แสงไฟที่ลุกโชน”

จากนั้น ในห้องที่เต็มไปด้วยแสงไฟจากเตาผิงจึงกลายมาเป็นรังรักอันร่ำร้อนของทั้งคู่ ความสัมพันธ์ทางเนื้อหนังนี้ดำเนินไปภายใต้การรู้เห็นเป็นใจของเปลวไฟจากเตาผิง

“Sa chevelure dénouée, elle aimait dormir près du feu. Ou plutôt je croyais qu’elle dormait. Son sommeil lui était prétexte, pour mettre ses bras autour de mon cou, et une fois réveillée, les yeux humides, me dire qu’elle venait d’avoir un rêve triste. Elle ne voulait jamais me le raconter. Je profitais de son faux sommeil pour respirer ses cheveux, son cou, ses joues brûlantes, et en les effleurant à peine pour qu’elle ne se réveillât point; toutes caresses qui ne sont

pas, comme on croit, la menue monnaie de l'amour, mais, au contraire, la plus rare, et auxquelles seule la passion puisse recourir. Moi, je les croyais permises à mon amitié. Pourtant, je commençai à me désespérer sérieusement de ce que seul l'amour nous donnât des droits sur une femme. Je me passerai bien de l'amour, pensai-je, mais jamais de n'avoir aucun droit sur Marthe. Et, pour en avoir, j'étais même décidé à l'amour, tout en croyant le déplorer. Je désirais Marthe et ne le comprenais pas.

Quand elle dormait ainsi, sa tête appuyée contre un de mes bras, je me penchais sur elle pour voir son visage entouré de flammes. C'était jouer avec le feu."

"ผมของเธอสยาย เธอชอบหลับไหล ใกล้เคียงไฟ หรือผมเองนั่นแหละนึกไปเอง มากกว่าว่าเธอหลับ การนอนหลับเป็นข้ออ้างของเธอในการเอาแขนโอบรอบคอผม และพอตื่นขึ้นมาด้วยดวงตาขมขื่น เธอบอกผมว่า เพิ่งฝันถึงเรื่องเศร้า เธอไม่ประสงค์จะเล่าให้

ฟัง ผมฉวยโอกาสจากการแกล้งทำเป็นหลับ ของเธอ สูดลมเส้นผม คอ และแก้มร้อนผ่าว ของเธอ ผมได้จุมพิตแล้ว ๆ เพื่อไม่ให้เธอตื่น สัมผัสแล้วโลมที่ใคร ๆ คิดกันว่าเป็นเบ๊เล็ก ๆ ของความรัก แต่แท้จริงแล้ว เบ๊เล็ก ๆ เหล่านี้แหละคือสิ่งที่หายากที่สุดกลางแรงปรารถนา และผมเชื่อว่ามิตรภาพมอบสิทธินี้แก่ผม แม้กระนั้น ผมก็เริ่มรู้สึกหมดหวังอย่างสุดจิตสุดใจ ที่มีเพียงความรักเท่านั้นจึงจะมอบสิทธิในตัวผู้หญิงแก่เรา ผมคิดว่าผมสามารถตัดความรักออกไปได้ แต่การไม่ได้รับสิทธิใด ๆ ทั้งสิ้นในตัวมาร์ธานั้น ผมทำไม่ได้ และเพื่อจะให้ได้รับสิทธินั้น ผมถึงกับตัดสินใจมีความรัก แม้ผมจะรู้สึกว่ามันไม่ถูกต้อง ผมปรารถนาในตัวมาร์ธและผมไม่เข้าใจในเรื่องอื่นหรอก

ตอนที่เธอหลับไปนั้น หัวของเธออิงอยู่กับแขนข้างหนึ่งของผม ผมโน้มตัวเข้าไปมองใบหน้าของเธอซึ่งล้อมรอบด้วยเปลวไฟ นั่นคือการเล่นกับไฟ"

บทที่เลือกตัดตอนมาข้างต้นนับว่าเป็นหัวใจหลักของการสร้างมโนภาพแห่งไฟอย่างแท้จริง ตัวละครเอกพยายามหาเหตุผลให้ตนเองมีสิทธิอันชอบธรรมในการมีความสัมพันธ์ที่ผิดศีลธรรมกับภรรยาของผู้อื่น

โดยอ้างนามของความรัก ทั้ง ๆ ที่ตนเองก็ยัง
ไม่มั่นใจว่ารู้จักความรักดีพอหรือไม่ ไฟจาก
เตาผิงที่ส่องคลุมทั่วห้องจุดประกาย “ไฟแห่ง
ราคะ” ซึ่งแม้แต่ตัวละครเองก็ยังตระหนักถึง
ภาวะอันตรายจากการ “เล่นกับไฟ” ดังกล่าว
ด้วยเหตุนี้ เตาผิงจึงไม่ได้เป็นเพียงวัตถุ
ประกอบฉากทั่วไป แต่มีความสำคัญประหนึ่ง
ตัวละครที่แสดงบทบาทของผู้เสริมแรงให้กับ
การเล่นกับไฟดังที่เกิดขึ้น และในขณะเดียวกัน
ยังแสดงบทบาทของผู้สังเกตการณ์ใน
ความสัมพันธ์ของผู้รักคู่หนึ่งอีกด้วย

“Je ne souhaitais rien d'autre que ces
fiançailles éternelles, nos corps étendus près
de la cheminée, se touchant l'un l'autre, et
moi, n'osant bouger, de peur qu'un seul de
mes gestes suffît à chasser le bonheur.”
(Radiguet, 1923, p. 57)

“ผมไม่ปรารถนาอะไรอื่นอีกแล้ว
นอกจากความผูกพันอันเป็นนิรันดร์นี้
ร่างกายของเราอดกายกันอยู่ข้าง ๆ เตาผิง
ผมนั้นไม่กล้าจะขยับตัวด้วยความกลัวว่า การ
เคลื่อนไหวอย่างหนึ่งอย่างใดของผมจะขับไล่
ความสุขนี้ไป”

หนุ่มน้อยตัวละครเอกของเรื่องปรารถนา
จะอยู่กับมาร์ธ อยู่ใกล้ ๆ เตาผิงตลอดไป
ซัวนิจนิรันดร์ สำหรับประเด็นนี้ กาสตง
บาซเชอลาร์ด (Gaston Bachelard) นักปรัชญา
ชาวฝรั่งเศสผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง
วิทยาศาสตร์และวรรณคดี หรือระหว่างโลก
จินตนาการและเหตุผล ได้อธิบายไว้ดังนี้

“Nous voudrions démontrer ici que
cette rêverie sexuelle est une rêverie du
foyer. On pourrait même dire que l'alchimie
réalise purement et simplement les caractères
sexuels de la rêverie du foyer. Loin d'être
une description des phénomènes objectifs,
elle est une tentative d'inscription de
l'amour humain au cœur des choses.”
(Bachelard, 1949, pp. 36-37)

“เราประสงค์ที่จะแสดงให้เห็น ณ ที่นี้
ว่าการคิดฝันเรื่องเพศเป็นการคิดฝันเรื่อง
เกี่ยวกับไฟ และเรายังอาจกล่าวต่อไปได้ด้วย
ว่าการคัดแปลงความจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วไป
สู่งานวรรณกรรมนี้ทำให้ลักษณะทางเพศ
เรื่องการคิดฝันเกี่ยวกับไฟเป็นจริงได้โดยไม่มี
เงื่อนไข ไม่จำเป็นต้องมีคำอธิบายปรากฏการณ์

อย่างตรงไปตรงมาทางหลักเหตุผล มันเป็นเพียงแค่ความพยายามที่จะจารึกความรักของมนุษย์ในใจกลางของสิ่งต่าง ๆ”

อย่างไรก็ตาม บทบาทในการเป็นผู้สังเกตการณ์ของเตาผิงยังแสดงภาพความรักที่ค่อย ๆ มอดมลายระหว่างมาร์ธและสามีที่เป็นทหาร มาร์ธอยากเผาจดหมายที่สามีเขียนถึงในเตาผิงนั้นมากกว่าที่จะเอามาเปิดอ่าน

“Nous lisions ensemble à la lueur du feu. Elle y jetait souvent des lettres que son mari lui envoyait chaque jour du front. A leur inquiétude, on devinait que celles de Marthe se faisaient de moins en moins tendres et de plus en plus rares.” (Radiguet, 1923, p. 65)

“เราอ่านจดหมายด้วยกันภายใต้แสงไฟสลัว ๆ เธอโยนจดหมายที่สามีส่งมาให้ทุกวันจากแนวหน้าลงไปกลางไฟในเตาผิง จดหมายที่แสดงความกังวลเหล่านี้ทำให้คาดเดาได้ว่าจดหมายของมาร์ธคงอ่อนหวานน้อยลงเรื่อย ๆ และคงเขียนถึงเขาน้อยลงทุกที ๆ”

ด้วยเหตุนี้ กลางแสงไฟสลัว ๆ ความรักของมาร์ธที่มีต่อผู้เป็นสามีก็อ่อนแสงลงเรื่อย ๆ ภายใต้การรู้เห็นเป็นใจของ “เตาผิง” ซึ่งเป็น

วัตถุเชิงสัญลักษณ์แห่งไฟในรักสามเส้า (l'amour à trois) ครั้งนี้

ในตอนต้นของนวนิยาย ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอฉากสะท้อนอารมณ์ นั่นคือ ฉากการฆ่าตัวตายของหญิงรับใช้คนหนึ่งของหัวหน้าตำบล ภาพของหญิงรับใช้บนหลังคาบ้านทำให้เด็กหนุ่มสนใจและก่อให้เกิดผลกระทบทางจิตใจของเขามากเช่นกัน หญิงรับใช้ที่ผมฟูฟ่อง เปล่งเสียงออกจากคอราวกับไม่ใช่เสียงของมนุษย์ ทำให้ตัวละครเอกรู้สึกขนลุก แสงไฟสว่างจ้าจากผู้คนจำนวนมากส่อง ทว่าเรากลับเห็นความมืดมนของจิตใจมนุษย์ (L'obscurité de l'âme humaine) ได้อย่างแจ่มชัด

เหตุการณ์นี้ยังเผยให้เห็นความโหดร้ายในจิตใจตัวละครต่าง ๆ เช่น ภรรยาของหัวหน้าตำบลอีกคนที่เป็นคู่แข่งทางการเมือง พยายามใช้ความน่าสงสารของหญิงรับใช้เป็นเวทีแสดงความเมตตาการุณย์ต่อเพื่อนมนุษย์และสร้างความเด่นดังให้แก่ตนเอง

เมื่อหญิงผู้เคราะห์ร้ายกระโดดลงจากหลังคา ผู้ประพันธ์บรรยายโดยใช้แสงไฟจากคบไฟ ส่องไปที่ร่างของเธอรากับเธอเป็นนักแสดงเอก และนี่คือละคร โศกนาฏกรรมอีกฉากหนึ่งของมนุษย์

“Cent torches éclairaient soudain la folle, comme, après la lumière douce des rampes, le magnésium éclate pour photographier une nouvelle étoile. Alors, agitant ses mains en signe d’adieu, et croyant à la fin du monde, ou simplement qu’on allait la prendre, elle se jeta de toit, brisa la marquise dans sa chute, avec un fracas épouvantable, pour venir s’aplatir sur les marbres de pierre. Jusqu’ici j’avais essayé de supporter tout, bien que mes oreilles tintassent et que le cœur me manquât. Mais quand j’entendis des gens crier: «Elle vit encore», je tombai, sans connaissance, des épaules de mon père.” (Radiguet, 1923, p. 22)

“ทันใดนั้น คบไฟนับร้อยฉายแสงไปยังหญิงสติไม่ดีคนนั้น ราวกับว่า ทันทีที่แสงไฟสลัว ๆ ของเครื่องฉายแสงบนเวทีละครดับวูบลง แสงแฟลชก็สว่างวาบตามมาเพื่อบันทึกภาพดาวดวงใหม่ ด้วยเหตุนี้ หล่อนจึงโบกไม้โบกมือเป็นสัญญาณลาจาก และเชื่อว่านี่คือวาระสุดท้ายของโลก หรือมิฉะนั้นก็คิดว่าจะมีคนรับหล่อนเอาไว้ หล่อนพุ่งตัวลงมาจากหลังคา กระแทกกันสาดแตกเสียงดังสนั่น

หวั่นไหว ร่วงลงมานอนแผ่บนพื้นหินอ่อน ก่อนหน้านั้น ผมพยายามข่มอารมณ์ทั้งปวง แม้ว่าหู่จะอื้ออึงและใจจะหายวาบ แต่พอได้ยินเสียงผู้คนร้องว่า “หล่อนยังไม่ตาย” ผมก็เป็นลมร่วงจากบ่าของพ่อ”

คบไฟ (la torche) ถือเป็นสัญลักษณ์ของไฟชำระ (le feu purificateur) แสงไฟได้ฉายให้เห็นถึงพิธีกรรมข้ามผ่านนรกไปสู่การเริ่มต้นใหม่ (Jean Chevalier & Alain Gheerbrant, 1969, p. 956) หญิงรับใช้ได้ปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์ทรมานทั้งปวงสู่การเริ่มต้นชีวิตใหม่ ซึ่งประเด็นนี้เป็นความลึกลับเชิงอภิปราย แต่สื่อสารให้ผู้อ่านทราบบทอาวสานของนวนิยายภายใต้การให้แสงสว่างจากไฟเป็นอย่างดี ราดิเกต์เริ่มต้นเรื่องราวด้วยความตายอันน่าสยดสยองของผู้หญิงคนหนึ่ง แล้วจบเรื่องด้วยความตายอันเนื่องมาจากความตรอมตรมของผู้หญิงอีกคน

ไฟในภาษา

ราดิเกต์แสดงโลกแห่งจินตภาพของไฟในงานเขียนโดยการเลือกใช้คำ สำนวนโวหารหรือแม้แต่โครงสร้างประโยคต่าง ๆ ที่สื่อความเป็นไฟไปยังผู้รับสารของตน วิธีการ

ประพันธ์เช่นนี้ทำให้ผู้อ่านซึมซับความคิด และอารมณ์ของตัวละครได้เป็นอย่างดี

การเลือกใช้คำแสดงความเป็น ‘ไฟ’ สื่อ ผ่านการเลือกใช้คำกริยา เช่น brûler (เผาไหม้), flamber (ลุกเป็นไฟ), briller (ส่องแสง), éclairer (ส่องแสง), หรือคำคุณศัพท์เช่นคำว่า brûlant (ที่เผาไหม้) หรือ flambant (ที่ลุกเป็นไฟ) เป็นต้น

เรื่อง “la sexualité” หรือความสัมพันธ์ทางเพศเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกจากไฟ ไฟในกาย และไฟในภาษาจึงเกาะเกี่ยวกัน ดังนั้น คำว่า “désir” (ความปรารถนา), “volupté” (กามฉันท์), “chaleur” (ความอบอุ่น) จึงปรากฏอยู่ตลอดเรื่องเพื่ออธิบายไฟราคะของตัวละคร เปรียบประดุจเปลวไฟที่ร้อนแรง และก่อให้เกิดความปรารถนาเหลือล้น (la passion extrême) ของตัวละครเอก

นอกจากนี้ ในฉากที่น่าเสนอความ เสน่ห์ที่รุนแรงดังกล่าว มีการใช้คำศัพท์ที่สื่อ ความกระหายอย่างไม่รู้จักอึดของสู้รัก

“Le sommeil nous avait surprise dans notre nudité. A mon réveil, la voyant découverte, je craignis qu’elle n’eut froid. Je tâtai son corps. Il était brûlant. La voir

dormir me procurait une volupté sans égale. Au bout de dix minutes, cette volupté me parut insupportable. J’embrassai Marthe sur l’épaule. Elle ne s’éveilla pas. Un second baiser, moins chaste, agit avec la violence d’un réveille-matin.” (Radiguet, 1923, pp. 78-79)

“ความง่วงงู๋โถมเราในขณะที่เนื้อตัว เปลือยเปล่า เมื่อผมตื่นขึ้น เห็นเธอไม่ได้ ห่มผ้า ผมเกรงว่าเธอจะหนาว จึงจูบไล่ไปตาม เรือนร่างเธอ มันร้อนรุ่ม การได้เห็นเธอนอนหลับ ปลุกไฟราคะในตัวผมสุดจะประมาท สืบนาที่ผ่านไป ไฟราคะนี้ทำให้ผมสุดท้านทน ผมจูบ มาร์ธที่ไหล่ เธอยังคงหลับไหล จูบครั้งที่สอง สุภาพน้อยลง สั่นไหวรุนแรงราวนาฬิกาปลุก ยามเช้า”

สำหรับการวางโครงสร้างของประโยค นั้น เราพบว่า การใช้ประโยคคำถามสามารถ บอกถึงภาวะสับสนทางใจของ “ผม” หรือ “je” ตลอดทั้งเรื่อง ขณะเดียวกันการตั้งคำถาม ของเขายังเป็นไปเพื่อให้เกิดความชอบธรรม ในการทำผิดศีลธรรมอีกด้วย ดังจะเห็นใน ตอนเปิดเรื่อง เราได้ทำให้ตัวละครเอกของเขา ตั้งคำถามถึงความประพฤติของตนเองดังนี้

“Je vais encourir bien des reproches. Mais qu’y puis-je? Est-ce ma faute si j’eus douze ans quelque mois avant la déclaration de la guerre?” (ผมควรจะถูกตำหนิหรือ แต่ผมจะทำได้ เป็นความผิดของผมด้วยหรือที่ ผมอายุสิบสองปีกับอีกไม่กี่เดือนก่อนการ ประกาศสงคราม) หน้มน้อยผู้ดำเนินเรื่อง พยายามใช้ข้ออ้างเรื่องความเป็นผู้เยาว์ในการ สร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองในความ ผิดพลาดที่เขาเกิดขึ้นและกำลังจะเล่าให้ผู้อ่าน ฟัง นับเป็นวิธีการตั้งคำถามประเภท la fausse question หรือ l’interrogation oratoire ‘คำถาม เจริงโวหาร’ ซึ่งเป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่เพื่อเป็นการชักจูงให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับตน เท่านั้น

นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังใช้เครื่องหมาย อัสเจรีย์เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่บอก บุคลิกลักษณะและสภาพจิตใจที่รุนแรงของ ตัวละครเอก ดังข้อความที่ยกมาเป็นตัวอย่างคือ

“Ainsi, depuis ce temps, Marthe me mentait. D’ailleurs, ne m’avait-elle pas déjà menti au sujet de cette permission ! Ne m’avait-elle pas d’abord juré s’être pendant ces quinze jours maudits refusée

à Jacques, pour m’avouer, longtemps après, qu’il avait plusieurs fois possédée !” (Radiguet, 1923, pp.180-181)

“นับจากช่วงนี้เองที่มาร์ธ โกทกผม เชอยัง โกทกผมเรื่องการอนุญาตลาพัก (ของสามีเธอ)! ก่อนหน้านี เธอมิได้สบถ สาบานหรือว่าตลอดเวลาลาพักสิบห้าวันอัน เลวร้ายนั้น ฅาคไม่ได้เตะต้องตัวเธอเลย ทว่า เน้นนานต่อมา เธอกลับสารภาพว่าเขาได้ ครอบครองเธอหลายครั้งหลายหน !”

ในที่นี้ จะเห็นได้ว่าราดิเกต์ใช้ เครื่องหมายอัสเจรีย์เพื่อแสดงความไม่พอใจ ของตัวละครเอกขณะที่กำลังถูกกักกร่อน จากไฟโทสะที่รู้สึกว่ตนเองโดนสวมเขาจาก หญิงคนรัก และความต้องการครอบครอง (la domination) หญิงสาวที่ตนไม่มีสิทธิจะ ครอบครองอย่างแท้จริง การกระทำเช่นนี้จึง ส่งผลให้ตัวละครทุกั้ทรมาณใจเช่นเดียวกับ ไฟที่เผาผลาญจิตใจตนเอง

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ราดิเกต์ใช้ โวหารประเภทต่าง ๆ จำนวนมากในการสร้าง ผลงานเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็นอุปมา (la comparaison) อุปถัมภ์ (la métaphore) อติพจน์ (l’hyperbole) บุคลาธิษฐาน (la personnification) ตลอดจน

การใช้คำและความหมายแสดงความขัดแย้ง (l'antithèse) เป็นต้น ดังจะขอยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้เห็นภาพดังต่อไปนี้

“Un jour que je m'approchais trop sans pourtant que mon visage touchât le sien, je fus comme l'aiguille qui dépasse d'un millimètre la zone interdite et appartient à l'aimant. Est-ce la faute de l'aimant ou de l'aiguille ? C'est ainsi que je sentis mes lèvres contre les siennes.” (Radiguet, 1923, pp. 180-181)

“วันหนึ่ง ขณะที่ผมยื่นหน้าเข้าไปใกล้กับใบหน้าของเธอมากเกินไป แม้ใบหน้าของเราจะยังไม่ได้สัมผัสกัน ผมรู้สึกเหมือนตัวเองเป็นเข็มนาฬิกาที่ล้ำเข้าไปหนึ่งมิลลิเมตรในเขตต้องห้าม ซึ่งกลายเป็นแม่เหล็กไป มันเป็นความผิดของแม่เหล็กหรือของเข็มนาฬิกาที่แน่น เช่นนี้เองที่ผมรู้สึกเหมือนว่าริมฝีปากของผมแนบลงบนริมฝีปากของเธอ”

ความใคร่ทรงพลานุภาพนักการเปรียบเทียบตัวละครเอกเป็นเข็มในขณะที่มีมาร์ธเป็นแม่เหล็ก ผู้เขียนต้องการเปรียบเทียบความพิศواسของคนทั้งคู่ว่าเป็นเช่นเดียวกับ

พลังแม่เหล็ก กล่าวคือ ดึงดูดเข้าหากันเสมอ ยากจะต่อต้าน และเป็นกฎธรรมชาติที่คนทั้งคู่ไม่สามารถฝ่าฝืนได้

สำหรับการใช้เทคนิคบรรยาย monologue intérieur ของตัวละครเอกโดยใช้ le jeu d'opposition หรือการเล่นคำที่มีความหมายตรงข้ามมาบรรยายอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครเป็นสิ่งที่เห็นได้ตลอดเรื่อง และเป็นเสน่ห์ประการหนึ่งของ ตัวละครเอก

“Je m'en allai donc, et puisque je n'avais plus de chance de la revoir jamais, croyais-je, m'efforçais de ne plus penser à Marthe, et par cela même, ne pensant qu'à elle.” (Radiguet, 1923, p. 39)

“ด้วยเหตุนี้ ผมจึงจากไป และเนื่องจากผมเชื่อว่าผมจะไม่มีโอกาสได้พบเธออีกแล้ว ผมจึงต้องบังคับตัวเองไม่ให้คิดถึงมาร์ธอีก และยังบังคับใจตัวเองเท่าไร ผมก็กลับคิดถึงแต่เธอผู้เดียวมากขึ้นเท่านั้น”

“A force de penser à Marthe, j'y pensai de moins en moins. Mon esprit agissait, comme nos yeux agissent avec le papier des murs de notre chambre. A force de le voir, ils ne le voient plus.”

(Radiguet, 1923, pp. 50-51)

“พอคิดถึงมาร์ชมาก ๆ เข้า ผมก็กลับคิดถึงเธอหน่อยลงเรื่อย ๆ จิตใจของผมทำงานต่อไปราวกับดวงตาของเราที่เพ่งมองภาพที่ติดฝาผนังห้องนอน ยิ่งเราเพ่งมอง ก็ยิ่งมองไม่เห็น”

ความเป็นไฟของตัวละครเอกแสดงผ่านบทบรรยายที่ขัดแย้งกันเสมอ สื่อถึงความคิดที่สับสนตลอดเวลาของเขา ดังเช่นตัวอย่างที่ตัดตอนมาดังต่อไปนี้

“Mes jouissances, mes angoisses étaient plus fortes. Couché auprès d’elle, l’envie qui me prenait, d’une seconde à l’autre, d’être couché seul, chez mes parents, me faisait augurer l’insupportable d’une vie commune. D’autre part, je ne pouvais imaginer de vivre sans Marthe.” (Radiguet, 1923, p. 115)

“ความร่าเริง ความกระวนกระวายของผมรุนแรงขึ้น เมื่อผมนอนข้าง ๆ เธอ ความปรารถนาก็เข้าครอบงำวินาทีหนึ่งสู่วินาทีหนึ่งที่บ้านพ่อแม่ การนอนคนเดียวทำให้ผมมองเห็นเหตุการณ์ภายนอกหน้าว่าผมคงทนไม่ได้ที่เดียวกับการใช้ชีวิตคู่ แต่อีกด้านหนึ่ง ผมก็ไม่อาจจินตนาการถึงชีวิตที่อยู่โดยปราศจากมาร์ชได้”

ในขณะที่เขาปรารถนาจะใช้ชีวิตร่วมกับมาร์ช เขาก็หวาดกลัวที่ต้องใช้ชีวิตโดยปราศจากเสรีภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับทาสีเต็มตัวที่เขาได้ยากในวัยเช่นเขา การสร้างแนวคิดที่ขัดแย้งเป็นคู่ขนานนี้เห็นได้อย่างชัดเจนจากการเลือกใช้คำ *mes jouissances* และ *mes angoisses* ตลอดจนแนวคิดต่าง ๆ ที่เสนอความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งสะท้อนลักษณะของความเป็นไฟที่สับสนยุ่งเหยิงอยู่ตลอด

ด้วยเหตุนี้ ภาพลักษณ์แห่งไฟในบทประพันธ์ *เลอ ดิยาส์ โอ กอร์ป* จึงมีความโดดเด่นมาก กล่าวคือ ไฟในกายคือตัวแทนของอารมณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ ทั้งความเดือดดาล ความสับสน ความปรารถนาแห่งสติปัญญา ความรักและความลุ่มหลง เป็นต้น อีกทั้งนักประพันธ์ยังสอดแทรกองค์ประกอบของความเป็นไฟไว้ในส่วนต่าง ๆ ของเรื่อง การดำเนินเรื่องระหว่างสงคราม ซึ่งถือว่าการเปิดโอกาสให้เกิดเรื่องรักสามเส้าซึ่งมีที่มาจากไฟระเคของตัวละคร องค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเตาผิง ไฟจากเครื่องฉายแสงหรือคบไฟ ล้วนเสริมภาพลักษณ์แห่งไฟในวาระและบริบทที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์ยังใช้ภาษาและชนิดของโวหารต่าง ๆ ที่สนับสนุนและสอดคล้องกันเป็นอย่างดีกับลักษณะของเนื้อเรื่องเพื่อให้จินตภาพของไฟในใจของผู้อ่าน โชนแสงอย่างสมบูรณ์

บทสรุป

ผู้อ่านสามารถสร้างโลกแห่งจินตภาพของไฟตามวัตถุประสงค์และกลวิธีการประพันธ์ดังปรากฏในนวนิยายเรื่อง *เลอ ดิยาส์ โอ กอร์ป* นี้ บุคลิกภาพ ความคิด และ

การกระทำของตัวละครเอก ตลอดจนฉากสถานการณ์ และวัตถุต่าง ๆ ที่แสดงความ เป็นไฟ ไม่ว่าจะเป็น เตาผิง หรือคบไฟต่าง ๆ ล้วนช่วยสะท้อนภาพลักษณ์แห่งไฟให้แจ่มชัดขึ้น นอกจากนี้ ภาษาที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ ทั้งการเลือกใช้คำ การวางโครงสร้างประโยค และการใช้โวหารประเภทต่าง ๆ เพื่อประกอบงานเขียน ล้วนแล้วแต่เป็นกลวิธีการสร้าง จินตภาพที่สมบูรณ์แบบและทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อได้อย่างชัดเจน

บรรณานุกรม

- Bachelard, G. (1942). *L'eau et les rêves*. Paris: José Corti.
- Bachelard, G. (1949). *La Psychanalyse du Feu*. Paris: Edition Gallimard.
- Chevalier, J., & Gheerbrant, A. (1982). *Dictionnaire des Symboles*. Paris: Robert Laffont /Jupiter.
- Durant, G. (1992). *Les Structures anthropologiques de l'imaginaire*. Paris: Dunod.
- Fontanier, P. (1977). *Les Figures du Discours*. Paris: Flammarion.
- Giaradina, C. (1991). *L'imaginaire dans les romans de Raymond Radiguet*. Paris: Didier Erudition.
- Radiguet, R. (1923). *Le Diable au Corps*. Paris: Bernard Grasset.
- Radiguet, R. (2003). *Le Diable au Corps*. Paris: Magnard.
- Savadoux, C. (2007). *Etude sur Raymond Radigue : le diable au Corps*. Paris: Ellipses/Edition Marketing.